

J OAN FUSTER

L'ALBUFERA DE VALÈNCIA

*Introducció:
Josep Franco*

• Biblioteca joan fuster •

bromera

A LA RIBERA DEL XÚQUER

L'ALBUFERA I EL CICERONE

Sens dubte, jo hauria de saber moltes coses sobre l'Albufera. He nascut, com aquell qui diu, a la vora del llac, i seria lògic que hi estigués una mica familiaritzat. No és ben bé així, però. He tingut sempre una inclinació més aviat mediocre a entretenir-me amb les delícies del paisatge i del pintoresc, i ni tan sols no he aconseguit interessar-me massa per les excel·lències de la meua rogalia natal. Ho confesse, d'entrada, amb una certa vergonya. De tota manera, també fóra excessiu de fer-me passar per ignorant o per indiferent. Sueca, amb prou feines si dista una dotzena de quilòmetres de l'Albufera, el seu terme municipal afronta amb l'estany, i en els costums i en els càlculs dels seus veïns mai no ha deixat de figurar la projecció cap a la zona palustre. Naturalment, alguna cosa havia d'encomanar-se'm. Potser no és tant com per a convertir-me en un «guia» segur i exhaustiu, però sí, al capdavant, per a eixir del pas amb uns quants informes útils.

La gent de l'Albufera, l'autèntica gent de l'Albufera, són pescadors. Si més no, ho eren en un principi, i continuen sent-ho els escassos supervivents que poden reclamar els millors títols de la suposada «autenticitat». Dels habitants de Sueca, només una minoria exigua,

gairebé imperceptible, viu encara amb alguna dependència de la pesca al llac. I cada dia, menys. De fet, més que habitants de Sueca, ho són del Perelló, un poblat filial, subaltern –vull dir, amb *alcalde pedáneo*–, situat en un dels punts de comunicació entre l'Albufera i la mar. Avui, segons sembla, el Perelló ja tracta d'alimentar-se a costa dels turistes i dels estiuejants, i de la dolça terra conreable, i el nombre del seus pescadors deu anar de baixa. Sueca, el poble bàsic –«ciutat» per obsequiosa concessió de la reina regent donya Maria Cristina–, s'ha dedicat de tota la vida a l'agricultura, i la seua noció de l'aigua va estrictament lligada a la maniobra de regar els camps.

Faig aquestes puntualitzacions per justificar-me, és clar. Intente insinuar que, tot compte fet, i malgrat la nostra evident proximitat geogràfica, els indígenes de Sueca globalment considerats no arribem a identificar-nos amb l'àrea albuferenca. En formem part, i sobre això no hi ha discussió. Però sense entusiasme, si val la paraula. D'altra banda, quasi no hi tenim cap «dret» reconegut, i aquesta indigència jurídica ha contribuït a separar-nos-en. Un tal don Tirso Rodríguez, ministre d'Hisenda de la monarquia, va firmar el 23 de juny del 1911 una llei per la qual eren cedides a la ciutat de València l'Albufera i la Devesa adjunta en canvi d'una determinada quantitat de pessetes. No sé si això fou, o no, un negoci per a la capital del nostre antic Regne (o, si tant es vol, Reialme). En tot cas, els suecans se'n sentiren ferits, o defraudats, i el divorci –posem-hi divorci– s'accentuà.

Ben mirat, la llei de l'any 11 no va passar sense la pertinent protesta de Sueca. Com que la disposició del govern tardà a aplicar-se, el R.P. Amat de Crist Burguera i Serrano, cronista de la localitat, encara va tenir temps de formular un al·legat de reclamació, que l'Ajuntament traslladà a les autoritats superiors. El P. Burguera fou un tipus molt curiós. Franciscà exclaustrat, ric i proveït d'una fantasia clamorosa, va consumir la seua vida en ocupacions admirablement estranyes. Va escriure, per exemple, una *Historia fundamental documentada de Sueca y sus alrededores*, que consta de dos volums de cinc-centes pàgines cada un, i una *Enciclopedia de la Eucaristía* deu o dotze vegades més extensa; també practicava les relacions sobrenaturals, i diuen si se li apareixia la Mare de Déu o Nostre Senyor; com a mínim, patrocinà els vidents d'Ezquioga, allà pels anys trenta; fins i tot fundà una subsecta religiosa. Ell va ser l'únic a preocupar-se per la qüestió de l'Albufera.

Probablement, l'actitud del *pare Amado* degué ser considerada com una extravagància més de les seues. En realitat, el problema administratiu era bastant tènue, i no arribava a apassionar el veïnat. I el paper que el cronista redactà no era curt: en féu una lectura pública, a la Casa de la Vila, i necessità dues sessions per a acomplir-la. El text editat té aquest encapçalament minuciós: *Derechos legítimos de Sueca a las tierras limítrofes a la Albufera, lindantes con su término municipal, detentadas por Valencia; y consecuencias lógicas que de tales derechos derivan*. El va incloure en la seua *Historia*,

i l'Ajuntament de Sueca en sufragà un tiratge a part. Era un gest inútil, condemnat a la més absoluta frustració. El destinatari s'abstingué de fer-ne cas. El destinatari era el general Primo de Rivera, que aleshores, novembre del 1923, acabava de prendre el poder, i segurament no estava per a romanços...

Amb el cor a la mà, he de reconèixer que no he pogut ni he sabut llegir atentament i com cal la ins-tància del P. Burguera. El seu casuisme mig erudit mig advocadesc em resulta indigerible. Ho lamente. Però tampoc no té gens d'importància, això. El plet quedà definitivament resolt el 1927, quan Alfons XIII i els seus generals van assistir a una cerimònia sumptuosa, amb la qual es consagrava el traspàs de la propietat de l'Albufera al municipi de València. Aquell dia degué ser molt amarg per al *pare Amado*, i qui sap si la contrarietat no l'empenyé, precisament, a refugiar-se en la consoladora amistat dels ectoplasmes divins. Fou a partir de llavors que es dedicà, de ple, a les cavil·lacions místiques. Quan el patriotisme local perd una batalla, no se sap mai en què pot derivar... Siga com vulga, l'afer de l'Albufera restava liquidat per sempre més. No hi havia ja res a fer, des del punt de vista de Sueca.

Jo, en aquell moment, era una criatura innocent i mocosa, i no puc donar-ne un testimoni clar. M'atrevesc a creure, tanmateix, que la consternació no fou general, al meu poble. Els «*derechos legítimos*», en aquestes latituds, solen ser una entitat prodigiosament vaga, si corresponen a les corporacions públiques. En la

pràctica, tant se valia que el «propietari» de l'Albufera fos l'Ajuntament de València, l'Ajuntament de Sueca o el moro Mussa. En allò que realment els afectava, els *llauraors* autòctons no concebien més «drets legítims» que els inscrits al seu nom en els llibres –llibres sagrats– que custodia l'oficina del Districte Hipotecari. Els ho confirma l'experiència: passen les repúbliques, les monarquies, les dictadures; però el Registre de la Propietat no vacil·la. I si per casualitat –un dia intempestiu sempre és possible– arriba a vacillar, mai no li falten defensors enèrgics i sistemàticament victoriosos. Els pagesos de Sueca, pensant en l'Albufera, no tenien altra intenció que dessecar-la: transformar el llac en terra de cultiu. A condició –¡no cal dir-ho!– que la terra de cultiu extreta del llac fos «propietat» seua: d'ells. Les jurisdiccions en debat –Ajuntament de València o Ajuntament de Sueca– esdevenien, en la seua perspectiva, un detall secundari.

Hi hagué una època en què els suecans «pescadors», i pescadors de l'Albufera exactament, eren un grup estimable, com a percentatge demogràfic de la vila. El senyor Joan Bta. Granel·l, predecessor del P. Burguera en el càrrec de cronista, explica en la seua *Historia de Sueca* –també ell en va escriure una– que algun rei medieval, no recorde quin, dictà un privilegi gràcies al qual els pescadors de l'Albufera no podien ser obligats a servir en l'armada reial sinó quan el monarca en persona hi anàs embarcat. Era un privilegi ben bonic, en definitiva. Doncs bé, el 1415, Ferran d'Antequera, ja

coronat rei de València després de les alegres combinacions del Compromís de Casp, volgué acompanyar el Papa Lluna, Benet XIII, en un viatge a Niça, i ordenà que la seua galera fos tripulada per pescadors de l'Albufera. La idea era literalment grotesca: les habilitats nàutiques vàlides per a un estany modest i tranquil difícilment podien donar bon resultat en la mar més o menys procel·losa. Però això no importa, ara. El cas és que don Fernando va exigir vint homes de Sueca. Vint homes per a una galera constituïa una quota imponent. Si tenim en compte que, en el segle xv, Sueca era un llogarret de mala mort, la lleva representava un índex seriós. Almenys, en termes relatius. Significava que la pesca al llac era aleshores un *modus vivendi* decisiu per a un sector vast, vastíssim, de la població.

Però l'anècdota és remota. La porte a col·lació perquè em fa gràcia, i perquè val com a contrast. Si durant el Quatre-cents hi havia molta gent al meu poble que es guanyava el jornal pescant anguiles i llisses, des del Cinc-cents fins avui és molta més la gent de Sueca que ha procurat guanyar-se'l plantant i segant arròs. I em quede curt: dir «molta més» és poc. Caldria dir: «tota». El lector que s'anime a visitar la comarca, quan s'acostarà a Sueca, hi trobarà unes inscripcions instructives: «*Sueca ciudad arrocera de España*». Gramaticalment, la fórmula és un abús; en termes de fet, l'afirmació dels cartells tampoc no pot ser acceptada, perquè avui ja hi ha algun altre municipi —*ciudad* o no—, a la província de Sevilla, que supera en producció a Sueca, respecte

a la gramínia invocada. Però aquestes reticències són menyspreables. Sueca, cada setembre, rendeix una collita d'uns quants milions de quilos d'arròs, i l'enlluernadora amplitud de la xifra mereix tots els respectes. Des del temps dels moros, els meus paisans professen una al·lucinant afecció per aquest conreu, i l'han estès tant com han pogut. Trobaven al seu abast l'espai més propici: marjals, aiguamolls, l'Albufera immediata... L'han aprofitat fins al màxim, i prou que es comprèn. Si per ells fos, a hores d'ara ja no quedaria ni senyal de l'Albufera. L'haurien aterrada del tot.

Hi ha autors que sostenen la inexorabilitat de l'arròs en aquests paratges. I més per raons higièniques que per raons econòmiques. Com observava el mestre Lluís Alcanyís en el seu bondadós *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència* –un incunable, per dir-ho de pressa–, als «lochs almargalenchs», «l'ayre és humit e disposat a podridura», i consta que les tercianes i les quartanes feien estralls entre les multituds assentades en el territori. Sembla que l'arròs –el cultiu de l'arròs– era una manera de pal·liar el perill. El reverend Antoni Josep Cavanilles, famós botànic de finals del XVIII i acèrrim enemic de l'expansió de l'arrossar, acceptava el recurs.

En los sitios naturalmente pantanosos que forman una extensión considerable, inútil para todo fruto, cenagosa y poblada de vegetales y de insectos, se deben permitir por ahora los arrozales; porque quando no basta el arte para

secar las lagunas, es laudable la industria, y qualquier obra que contribuya a disminuir la masa de infección. Poner en movimiento las aguas embalsadas por la naturaleza, arrancar las plantas espontáneas que muertas y podridas despiden un hedor insoportable, e impedir la multiplicación de los insectos, son medios poderosos para lograr aquel beneficio que puede resultar del cultivo del arroz...

En efecte: l'arròs és planta que «*exige aguas en movimiento, y un suelo libre de otros vegetales*». Calia una certa dosi d'«indústria», d'enginy i de treball alhora, per a aplicar-s'hi. No devia ser a les darreries del XVIII, ni ho era fins fa quatre dies, una gestió còmoda, això. Ara hi ha les màquines: diverses màquines. Però, durant unes quantes centúries, els camperols aborígens, i els forasters que hi venien a ajudar-los en la feina, es veien afligits per la febre endèmica. En deien «el mal», i l'antonomàsia era justificada. Aquests camps d'aspecte suau han estat «construïts» damunt quantitats immenses de salut. I de plusvàlua, evidentment. Cavanilles ho apuntava:

Sin el valor de los intrépidos operarios, que pisando cieno y trabajando siempre dentro de las aguas, sacan preciosos frutos de aquel suelo, que parecía destinado a una esterilidad perpetua, sería sin duda más infecta la atmósfera. Tales hombres son acreedores al general reconocimiento: parece que el Estado debe darles gracias, y fomentar su aplicación con premios y con absoluta libertad.

Per evitar qualsevol confusió, afegiré que la «*libertad*» alludida no tenia res a veure amb la política. El botànic es referia a la llibertat d'estendre el conreu de l'arròs, que ha estat inveteradament objecte de fortes restriccions.

Resultaria superflu d'advertir que els llauradors de la Ribera Baixa del Xúquer, quan s'hi ficaren, no va ser per resoldre cap problema de salubritat pública. N'hi havia un altre de més urgent: el del pa de cada dia. O plantar arròs, o passar gana: aquesta era l'alternativa. La terra que ocupaven no es prestava a moltes més oportunitats. I plantaren arròs. No es van parar a pensar-ho. Potser això se'ls va plantejar, primer que a ningú, a uns moros relativament antics; però els cristians que van substituir-los en l'ús de la comarca hagueren d'heretar-ne la mateixa dificultat econòmica. Fins avui, si fa o no fa. Les coses han tardat a canviar, en aquest punt.

No tot era tan dramàtic com dic, és clar. Al cap i a la fi, la collita també podia donar bons rendiments, i a la llarga, fins i tot hi havia l'eventualitat de traure'n molts duros. L'arròs és un aliment primari i una mica avorrit, però ben satisfactori. Els especialistes en qüestions de dietètica solen malparlar-ne, i amb raó. Ara: els seus «defectes», en determinades circumstàncies, són justament «virtuts». Més que nodrir, atipa. I és per això, i només per això, que, de tant en tant, esdevé mercaderia d'alta estimació. Constitueix el recurs més eficaç per aplacar la cassusa de les multituds, en etapes

de carestia i de desolació, a falta de comestibles «normals». I és per això que la seua cotització acostuma a ser bastant irregular. Habitualment, és més aviat baixa, tendint a sinistra. Però, de sobte, si en algun lloc del món hi ha guerra, i en conseqüència, fam, la demanda creix, i els preus arriben a proporcionar profundes alegries domèstiques a la Ribera Baixa. Un versificador i exalcalde de Sueca, don Josep Bernat i Baldoví, fa més de cent anys, va condensar aquesta llei del mercat en una quarteta que s'ha fet proverbial:

Quan en Odesa i Moscou
sonen els canons de bronze,
el arròs, que hui va a nou,
demà pujarà hasta onze.

Els períodes tràgics d'Odessa i de Moscou, i de moltes altres circumscripcions electorals del planeta, s'han traduït sovint en períodes de prosperitat per als arrossers dels voltants de l'Albufera. És la vida.

Les temporades que l'arròs es ven bé, els pobles i els poblets de la Ribera presenten una superfície més somrient i més plàcida. S'hi construeixen cases noves, hi ha una ostensible elevació en la taxa de casaments, s'hi nota una major assistència a les processons. Tot sembla més afectuós: les senyorettes, el sol, la conversa dels culs de café. I és que els diners hi circulen amb una lleugera fluència. No sé estar-me de citar ara uns altres versos, per cenyir l'apreciació. Aquests són de

don Pasqual Pérez i Rodríguez, un bon home del XIX, que fou escolapi, peoner de la daguerreotípia a València i escriptor fora d'hores. Don Pasqual figura entre els iniciadors de la Renaixença al País Valencià, però la major part de la seua obra està redactada en castellà: un castellà manual i expeditiu, d'anar per casa, com és previsible. I deia, ell:

*¿Quién hace a aquel que lo cultiva un Fúcar?
Hablen las bellas márgenes del Júcar...*

Per desgràcia, la menció dels Fúcar era, és hiperbòlica, massa hiperbòlica.

Faré un incís, si me'l tolera el lector, per recalcar el *tour de force* literari que, dins l'idioma d'ací al costat, representen aquestes dues ratlles de Pérez i Rodríguez. Un dia, don Dámaso Alonso, poeta distingit i president de la Real Academia Española, va esclafar amb impaciència un esplèndid borinot blau —*yo te asesiné estúpidamente*— que el destorbava en la caça d'un consonant en «-úcar» per a un tendre sonet amorós. Ho explica en *Hijos de la ira*. El professor Alonso buscava un mot aparable amb *azúcar*, i podem sospitar que deu tractar-se de la rima més difícil de la llengua castellana. Don Pasqual, sense proposar-s'ho, n'havia trobats dos. I ben castellans, perquè Fúcar i Júcar són les apropiacions carpetovetòniques de Fugger i Xúquer. M'agrada d'assenyalar-ho...

La veritat és que no hi ha notícia de ningú que haja arribat a milionari cultivant arròs. «Si vols fer-te ric,

vés-te'n a Alberic», diu la dita; però Alberic, a la Ribera Alta, no és un poble intrínsecament arrossaire. Ho és quan li convé: planta arròs o no, segons la conjuntura del mercat, perquè allà no hi ha la fatalitat de la marjal, i poden triar el vegetal més plausible, segons el gust o l'avantatge. I tampoc a Alberic no lliguen avui els gossos amb llonganisses. Concretament a Sueca, a tota la vora de l'Albufera en general, on s'ha de produir arròs vulgues no vulgues, només s'han fet rics, allò que se'n diu rics, una dotzena escassa de terratinents grossos, en els anys de l'estraperlo. No s'han fet rics, en definitiva: ja ho eren. Han duplicat la fortuneta, i no està gens malament, això. Però aquests individus són l'excepció que confirma la regla... Pocs milionaris, doncs. En canvi, hi ha hagut uns quants moments d'eufòria crematística, mesocràticament distribuïda, a costa de la misèria celtibèrica de la postguerra. L'Odessa i el Moscou de torn eren, aleshores, ben pròxims. I no es crega que el saldo fos gaire opulent. Com que els pagesos de l'arròs han viscut sempre en la misèria, aquella xamba mediocre pogué semblar-los una sort gloriosa.

Allò fou un instant favorable: solament un instant. Les vaques grasses, en aquestes latituds, tenen una duració irrisòria. Els beneficis es dispersaren en execucions elementals: compra de mobles nous, instal·lació de vàter i dutxes –o simplement, del servei d'aigua corrent–, renovació del vestuari. Pura modèstia: a tot estirar, l'ascens d'unes rutines del segle XVIII a

una tímida participació de les més aigualides rutines del segle xx. Els més espavilats cultivadors de l'arròs ben pagat, que treballaven camps arrendats, miraren d'adquirir les seues terres. Per compra, o com fos. I una mena de «reforma agrària» –davant notari, com postula el senyor Pla, de Palafrugell– comença a posar-s'hi en marxa. Si no ho tergiverse, les «reformes agràries» consisteixen a convertir en «propietaris» els agricultors que encara no ho són. És un curiós, intel·ligent estratagema conservador. Potser sí, que ho tergiverse. Com a disculpa, diré que, tant en els pamflets que he llegit com en els comentaris orals que he escoltat, la idea de «reforma agrària» tenia aquest sentit. «La terra per al qui la treballa», en el llenguatge corrent, sempre ha volgut significar «tothom propietari». Propietari «privat». Els llauradors del meu poble s'hi adhereixen sense reserves. Ells –com els de tot arreu– no saben reprimir-se la concupiscència possessòria. Volen tenir una terra «seua». I, si és possible, més terra, sempre més terra.

Si fos lícit de ser indulgent amb aquestes formes d'apetit de domini material –o de qualsevol altres–, jo ho seria amb els tristos kulaks del meu poble. Qualificar-los de kulaks ja és una exageració: no hi arriben, si acceptem l'accepció soviètica del vocable. Ells no són sinó uns minifundistes ridículs, que, quan es veuen amos i senyors de dues o tres hectàrees, es consideren uns potentats: uns Fúcars, o Fúquers. La majoria treballen personalment com unes bèsties, se sacrifiquen

pels seus camps amb un ímpetu d'índole conjugal, i passen la vida amb l'ai al cor pensant en les insidioses inclemències de la metereologia. Són desconfiats, avariciosos i cànדים. De moment, no poden ser res més. M'imagine que el futur els prepara un destí decebedor: de col·lectivisme, o d'acabar fent de mecànics, d'oficinistes, d'emigrants. «Ells», o els seus fills: no importa. Ara com ara, em mereixen molts respectes. Explotant els altres, i explotant-se ells mateixos més que no ho sabríem dir, han fet això: uns camps, una tradició de collites, un esforç per no sucumbir en la inanició, en la malària i en l'èxode.

Ja es comprèn, doncs, que, encarats amb un llac indecís com és l'Albufera, amb la transició de l'aiguamoll i el llac, els «meus» llauradors no s'hagen proposat una hipòtesi més sensata que la de convertir-ho tot en «camp». I l'han realitzada, en una certa mesura. Després en donaré les xifres, que són escandalosament reveladores. Per avançar-ne una, diré que, en poc més de segle i mig, la pagesia que circumda l'Albufera es va «menjar» tres quartes parts de la superfície lacustre oficialment reconeguda. L'Albufera restant, la que avui encara podem «contemplar», és una supervivència aleatòria. La multitud arrossera només hi veu la temptació de transformar-la en terra laborable. A tot estirar, l'aprofiten per a unes poques amenitats esporàdiques: la pesca de canya o de rall, l'esport de l'escopeta, perfectament prescindibles. Els temps han canviat, i el «paisatge», posem

per cas, s'ha convertit en matèria reditícia. Però no sembla que ningú se n'adone. El camperol s'irrita o es burla de qualsevol concepció de la terra que no siga l'agrícola, i en particular, en rebutja les admiracions estètiques. El «paisatge», per a ell, és una simple vel·leïtat de la gent ciutadana, increïble i propensa a la lírica d'excursió dominical. Déu no ha creat la «terra» perquè ens entretinguem mirant-la, sinó perquè la conreem. L'Albufera es redueix a una bassa d'aigua notòriament improductiva, i susceptible, per contra, de ser dessecada i de donar esplets. Tal és la convicció més generalitzada.

Tanmateix, avui el paisatge ja resulta cobrable. Almenys, intentem cobrar-lo als forasters. És allò que, d'una manera global, s'anomena «el turisme». En els últims vuit o deu anys, el desenvolupament neocapitalista d'Europa i la seua eufòria ens han reportat una periòdica allau de visitants, que van i vénen per la costa, s'installeu en un o altre càmping, en algun hotel, prenen el sol i el bany, i esmercen els seus estalvis en les nostres botigues. L'administració espanyola opina que es tracta d'un fenomen positiu. I no es pot negar que aquesta transhumància estival està influïnt agradablement sobre les butxaques autòctones, altera els morigerats costums rústics i capgira la fisonomia de les poblacions afectades. Jo no diré que els turistes vinguen a posta pel paisatge, perquè tampoc ells no hi són extraordinàriament sensibles; però és segur que, una vegada el tenen davant els ulls, no gosen desde-

nyar-lo. Els propietaris *fonciers* del litoral comencen a entendre-ho, això.

I l'Albufera recupera oportunitats. Els súbdits del Mercat Comú, els de Sa Graciosa Majestat Britànica i els de les borroses monarquies escandinaves, si entren per la frontera del Rosselló i pensen parar a Benidorm o a Torremolinos, segueixen la carretera pròxima a les platges. Tenen l'Albufera de pas, doncs. Potser s'accontenten d'aturar-s'hi un moment, només. És una llàstima. Caldria retenir-los. Però sempre s'emportaran un record embadalit. L'espectacle físic, el panorama, té un punt d'exòtic digne de la millor estupefacció. I allà mateix hi ha la Devesa: unes dunes suaus, una pineda confortant i sonora, la mar. I el Saler, el Palmar, el Perellonet, el Perelló, amb la taula parada. I la Muntanyeta dels Sants, com un observatori suggestiu. Els al·licients, l'un darrere l'altre, es multipliquen.

De més a més, l'arròs torna a anar malament. Els vassalls de l'«*affluent society*» no volen menjar-ne, i les afamegades tribus del Tercer Món no disposen de dòlars per comprar-nos-en. Diuen que n'hi ha superproducció, i els preus han perdut la voluptuosa consistència dels llegendaris *bons temps vieux*. Els llauradors, més o menys, continuen plantant i segant com ho han fet de tota la vida, perquè tenen por de canviar, o perquè no en saben. Però la cosa ja no és com abans. Sospite que encara n'hi ha alguns d'imper-tèrrits, obcecats a retallar l'Albufera, a esprémer-la, a extraure'n una nova miqueta de camp. S'equivoquen.

La compensació no serà congruent amb l'esforç que hi hauran de fer. És probable, per tant, que l'estany haja trobat un indult que no s'esperava. Corria el risc de desaparèixer, víctima de la voracitat patrimonial dels pagesos, i hem de suposar que aquesta perspectiva queda cancel·lada o ajornada... Hi ha pendent algun altre perill d'extinció, i potser més greu: el dels atterraments naturals. Les aigües que aflueixen al llac, les séquies, les torrentades intempestives, solen ser espesses, i hi aboquen un solatge dens i seguit. No falta qui augure que, d'ací a vint-i-cinc o trenta anys, l'Albufera no serà ja un llac: no serà ja res.

Però, de moment, oblidarem aquest pessimisme. Encara tenim Albufera. És un dels trossos més esplèndids, més bells, que el País Valencià presenta als nadius i als passavolants. El País Valencià, no està bé que jo ho diga, té una preciosa varietat de paisatges. No tot s'acaba –¡ai!– en l'«horta» ubèrrima ni en el tarongerar luxuriant, que són els clixés acreditats per la retòrica i la pictòria més banals. De la Morella encastellada entre la solitud i l'eixutesa, a l'Elx de les palmeres i les fàbriques, es desplega una heterogènia successió de matisos. De diferències. No serà inevitable que en fem el recompte, crec, en aquest moment. La combinació «de la Història, de l'Art i la Natura», per repetir el vers del canonge Costa, hi ha donat excel·sos resultats. El mostrarí abraça estampes tan dissímils i tan convergentment belles com la Península papal i la Xixona dels ametlers, la Marina de ritme hel·lènic i el Maestrat

interior, gòtic i taciturn, i Guadalest, i Xàtiva, i la Safor opulenta, i Alacant, i la tossuderia fabril d'Alcoi, amb la Mariola al costat, i... l'Albufera. L'Albufera i les seues vores hi destaquen amb traç i amb traça ben singulars. Una *japoneseria*, si puc emprar un terme de vocabulari decadent. Val la pena de venir a veure-la.